

Aandacht gevraagd voor

Open duin met kruipwilgstruwelen.
Foto: Eddy van der Meijden

De nieuwe knoppen aan de kale struiken en bomen in de winter en het vroege voorjaar zijn de voorbodes van de naderende lente. Dit verhaal gaat over een miniatuurwilg: de kruipwilg. Deze wordt zo'n 10 cm tot maximaal 1,5 m hoog en krijgt zelden aandacht. Heel onterecht, want, zoals zal blijken, speelt hij een sleutelrol in de duinen. Daarom geef ik hem hier alle aandacht, met als nadrukkelijke vraag: gaat het wel goed met de kruipwilg?

De eerste knoppen bij wilgen leveren geen bladeren, maar bloemen. Ze zitten met honderden verpakt in katjes. Alle wilgen zijn tweehuizig, dus je vindt alleen maar vrouwelijke of alleen maar mannelijke katjes aan een struik. In de loop van maart komen de eerste katjes van de kruipwilg uit, de mannelijke bloemen net iets eerder dan de vrouwelijke. In april volgt de bloeipiek. Alle bloemen maken nectar waarmee ze bestuivers, vooral hommels en (solitaire) bijen, aantrekken. Maar het is nog heel vroeg in het jaar. Als het koud of nat is, laten de bestuivers het soms afweten. Gelukkig heeft de kruipwilg

altijd een ietsje minder effectief alternatief: windbestuiving. Nadat de vruchtjes rijp zijn en openbarsten in april en mei, lijkt het alsof de vrouwelijke struiken gehuld zijn in wattenproppen. Dankzij dat pluus kunnen zaden door de wind worden meegenomen. Misschien komt zo een enkel zaadje wel heel ver weg. Maar het meeste pluus komt vlak naast de moederplant terecht. Bovendien weten sommige vogels er wel raad mee om hun nest van een warmwollige laag te voorzien.

Vocht

De enige geschikte plaats voor de zaadjes om tot kieming te komen is een door en door vochtige omgeving. Een duinvallei die zo ver is uitgestoven dat het grondwater de zandkorrels niet meer loslaat, is zo'n plek. Dat geeft een natte en tegelijkertijd heel voedselarme omgeving. Alle humusdeeltjes zijn al weggeblazen.

Samenwerking

Kruipwilgzaadjes hebben maar een korte tijd om te kiemen. Maar als dat

Tekst: Eddy van der Meijden

de kruipwilg!

lukt, kunnen ze heel succesvol zijn. Dat komt doordat ze samenwerken met schimmels. Daar is een heel leger van gevonden, bijna honderd verschillende soorten, vooral paddenstoelen die met schimmeldraden verbonden zijn aan wortels (ectomycorrhiza). Deze leveren allerlei voedingsstoffen aan de struik, die ze met hun wijdvertakte schimmeldraden uit de grond halen. Ze krijgen er suikers, die de struik door fotosynthese aanmaakt, voor terug. Maar ze doen meer: ze stimuleren de wortelgroei. Zo kan de wilg zo'n uitgestoven vallei razendsnel koloniseren en daarmee het duin vastleggen. Er zijn ongelooflijk lange wortels gevonden, tot meer dan 11 meter lang!

Kruipen

Als de struik zich eenmaal gevestigd heeft, houdt de afhankelijkheid van een natte omgeving op, maar de samenwerking met schimmels blijft. Hij kan alle kanten uitgroeien, zelfs naar hogere droge gebieden. Dat heeft hem zijn naam 'kruipwilg' bezorgd. Als hij wordt bedekt door stuivend

zand, ontstaan nieuwe uitlopers aan de bedolven takken. En als de wind wortels bloot heeft geblazen, kunnen deze wortels nieuwe takken vormen. Dat leidt er vaak toe dat er grote aaneengesloten kruipwilgstruwelen ontstaan. Vroeger hielden konijnen ze wel enigszins in toom.

Biodiversiteitskanon

In deze struwelen groeit niet alleen maar kruipwilg, het zijn geen monocultures. Beslist niet, ze leveren misschien wel de grootste bijdrage aan

de biodiversiteit van alle planten van het duin. De bescherming tegen knagers draagt daar vast aan bij. De plant heeft een hoog gehalte (tot meer dan 10%) salicine - ja, de pijnstillert en koortsverlager uit aspirine - en andere, verwante stoffen. Daarmee ontstaat een bijna perfecte afweer, waar ook de 'ondergroei' van profiteert. In het winterseizoen is dat gehalte veel lager en wordt het voor konijnen en andere grazers aantrekkelijker om van de takken te knagen. In en rond kruipwilgstruwelen groeien »

Kruipwilg met mannelijke katjes. Foto: Gerrit van Ommering

Vrouwelijke kruipwilg met rijpe vruchtjes gehuld in pluus. Foto: Gerrit van Ommering

orchideeën, bijvoorbeeld harlekijn en moeraswespenorchis, en andere bijzondere soorten, zoals driedistel, rond wintergroen en stofzaad en nog veel meer. De struik heeft ook een nauwe band met allerlei soorten paddenstoelen. En niet te vergeten leeft er een hele verzameling insecten op en van de struik. Zo zijn er de bestuivers (tientallen soorten bijen) maar ook allerlei kleine planteneters, zoals wilgenhaantjes. Zelfs vogels vinden er hun toevlucht. Bergeenden maken soms gebruik van de dichte takkenbossen om een nest te bouwen.

Achteruitgang?

De verspreidingsatlas van Floron vermeldt dat de soort sinds 1950 met 25-50% achteruitgegaan is. Laurens Sparrius van Floron wees me erop dat het vooral om de drogere zandgronden gaat waar de soort altijd al zeldzaam was.

In de duingebieden is het beeld dat naar voren komt ook niet eenduidig. Er zijn verschillen tussen en binnen duingebieden. Duinkenners bevestigen de achteruitgang in de droge valleien van de Amsterdamse Waterleidingduinen door begrazing van het

damhert. En ook in Meijndel worden soms de wilgentwijgen tot de grond toe afgebeten door de geïntroduceerde grote grazers.

De cijfers van het Landelijk Meetnet Flora van het CBS (met dank aan Arco van Strien) over de bedekking met kruipwilg in permanente kwadraten van 1999 tot heden laten echter in totaliteit een stabiel beeld zien. Deze tonen zelfs een toename in vochtige duinen. Maar deze cijfers laten niet het eventuele effect zien van zo'n tien jaar plaatselijke begrazing met vee vanaf hun introductie in 1990. Duinbeheerders hebben hun best gedaan (mede dankzij Duinbehoud) om nieuwe vochtige valleien te creëren, nadat het spontaan ontstaan daarvan niet meer plaats vond door dichtgroeien van het duin o.a. door stikstofneerslag.

Kwaliteit

Maar zelfs dat betekent niet dat het overal even goed gaat, want hierbij is de kwaliteit, de vitaliteit, van de struwelen niet inbegrepen. Om maar een enkel voorbeeld te noemen verwijs ik naar het 'Natura 2000 Beheerplan Noordhollands Duinreservaat 2018-2024'. In het NHD bedraagt de bedekking van het Kruipwilgstruweel (habitattype H2170) 28 ha. Daarvan verkeert 1,3 ha in goede staat en is de kwaliteit van de overige 26,7 ha matig. Toch wordt in het beheerplan slechts instandhouding van oppervlak bepleit en geen verbetering.

Om deze sleutelsoort van de duinen te behoeden voor verdere teruggang in areaal of kwaliteit, honderden soorten met zich mee slepend, deze oproep om eens goed te kijken of de kruipwilg het nog wel goed doet in jouw duinen. Een steuntje in de rug kan geen kwaad. Hij verdient het. En vergeet vooral niet om te genieten van alles wat de kruipwilg voor moois laat zien. •

Eddy van der Meijden is
emeritus-hoogleraar ecologie
aan de Universiteit Leiden
edvandermeijden@gmail.com

Gegordelde gordijnzwam en kruipwilg werken samen. Foto: Leo Jalink

